

**არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა
ახალგაზრდების განათლებისა და ტურიზმის მდგრადი
განვითარებისთვის**

**მაია მელაძე, ასოცირებული პროფესორი
გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი
ლელა ბერუაშვილი, კოლეჯი „კავკასონი“**

აბსტრაქტი

2003 წელს გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაციამ (UNESCO), გენერალური კონფერენციის 32-ე სესიაზე მიიღო არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის კონვენცია.

მდგრადი ტურიზმის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია ბუნებრივი ეკოსისტემებისა და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების შენარჩუნება მომავალი თაობებისთვის. კულტურული ტურიზმი შეიძლება გახდეს პოზიტიური სოციალური და გარემოსდაცვითი ცვლილებების ძალა, რაც სარგებელს მოუტანს როგორც ახალგაზრდა თაობას, ასევე ადგილობრივ თემებს, რომლებსაც ისინი სტუმრობენ.

შიდა ქართლი საქართველოს გულში მდებარე რეგიონია. მისი მდებარეობა ხელსაყრელია როგორც სტრატეგიულად, ასევე ტურისტული თვალსაზრისით. რეგიონი აერთიანებს საუკუნოვან ისტორიას, მდიდარ კულტურას, ბუნებრივ სილამაზეს და ხალხის ტრადიციულ სტუმართმოყვარეობას. სწორედ ეს ხდის მას ძლიერ მიმზიდველად.

საკვანძო სიტყვები: არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა; ახალგაზრდების განათლება; ტურიზმი; მდგრადი განვითარება; შიდა ქართლი;

შესავალი

არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის კონვენციის მიხედვით არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა ხორციელდება ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე. კონვენციის წევრი ქვეყანა უზრუნველყოფს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის შემადგენელი ელემენტების იდენტიფიცირებას; საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფების, ინსტიტუციების, არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩართულობას არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და აღორძინებაში (კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო). კონვენციის მიღებამდე UNESCO-ს მიერ 2001 წლის 18 მაისს, კაცობრიობის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის შედევრების ნუსხაში მსოფლიოს 19 უმნიშვნელოვანეს ნიმუშთან ერთად, ქართული ტრადიციული მრავალხმიანობაც იქნა შეტანილი.

საქართველოდან UNESCO-ს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის წარმომადგენლობით ნუსხაში შესულია სამი ნომინაცია: ქართული მრავალხმიანობა (2001,2008) ქვევრის ღვინის დაყენების უძველესი ქართული ტრადიციული მეთოდი (2013) ქართული ანბანის სამი სახეობის ცოცხალი კულტურა (2015) და ქართული ხორბლის კულტურა: ტრადიციები და რიტუალები (2025).

შიდა ქართლი საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რეგიონია, რომელიც ქვეყნის შუაგულში მდებარეობს და გამოირჩევა მდიდარი ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობით. მისი გეოგრაფიული

მდებარეობა ხელსაყრელია როგორც სტრატეგიული, ასევე ტურისტული განვითარების თვალსაზრისით. რეგიონი აერთიანებს მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, კულტურულ მრავალფეროვნებასა და ბუნებრივ რესურსებს, რაც ქმნის მნიშვნელოვან საფუძველს ტურიზმის განვითარებისთვის.

თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება არამატერიალურ კულტურულ მემკვიდრეობას, რომელიც მოიცავს ტრადიციებს, ზეპირსიტყვიერებას, ფოლკლორს, ცოდნასა და უნარებს. მისი როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ახალგაზრდების განათლებაში და მდგრადი ტურიზმის განვითარებაში.

ლიტერატურის მიმოხილვა

იუნესკო არამატერიალურ მემკვიდრეობას განიხილავს, როგორც მნიშვნელოვანს, რადგან ის თემებსა და ინდივიდებს იდენტობისა და უწყვეტობის განცდას სთავაზობს. მას შეუძლია ხელი შეუწყოს სოციალურ ერთიანობას, კულტურული მრავალფეროვნებისა და ადამიანური შემოქმედებითობის პატივისცემას, ასევე დაეხმაროს მდგრადი, მშვიდობიანი და ინკლუზიური საზოგადოებების შექმნაში (UNESCO 2019).

განათლებაში არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ინტეგრაცია ხელს უწყობს კრიტიკულ აზროვნების განვითარებასა და გამოცდილებით სწავლებას, რაც გვამძლევს ხარისხიან და მდგრად სასწავლო გამოცდილებას.

პროფესორების აჩილისა და ფიორილოს აზრით კულტურული მემკვიდრეობის როლისა და მნიშვნელობის გააზრება სკოლიდან იწყება; ამიტომ, განათლება აუცილებელი და შეუცვლელი ეტაპია. ყველა საგანმანათლებლო დონეზე, დაწყებითი სკოლიდან

დაწყებული, უნდა განხორციელდეს საჭირო სასწავლო აქტივობები. კულტურულ მემკვიდრეობასთან დაკავშირებული ტრანსფორმაცია უნდა მოიცავდეს როგორც მემკვიდრეობის ღირებულების გაცნობიერებას, ასევე პრაქტიკული და თეორიული უნარების განვითარებას (Achille; Fiorillo 2022).

საინტერესოა სასექსის უნივერსიტეტის კვლევა - ახალგაზრდების ჩართვა კულტურულ მემკვიდრეობაში: დრო, ადგილი და კომუნიკაცია, სადაც ავტორებმა დაასკვნეს, რომ საჭიროა ინოვაცია სხვადასხვა მეთოდებითა და საგანმანათლებლო ტექნიკით, რომლებიც შეძლებენ იმის იდენტიფიცირებას, თუ როგორ მონაწილეობენ და გამოხატავენ ახალგაზრდები საკუთარ თავს სხვადასხვა ადგილთან ასოცირებით. ინსტიტუციური ჩარჩოები უფრო ღია უნდა იყოს და ხელი უნდა შეუწყოს მემკვიდრეობის შესახებ დებატებში ჩართულობის ალტერნატიულ და შემოქმედებით რეჟიმებს. ეს მოიცავს მემკვიდრეობის გაგების უფრო მრავალფეროვანი გზების გამოძებნას. ასევე, სხვადასხვა სივრცის შექმნას - ფიზიკური, ვირტუალური და დისკურსიული - ჩართულობისა და დებატების ისეთი რეჟიმებისთვის, რომლებიც უფრო ნაცნობი და მისაღებია ახალგაზრდებისა და სუბკულტურული ჯგუფებისთვის (Madgin; 2016).

ნაშრომში „ახალგაზრდების მიერ მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის აღქმა: კრიტიკული და რეფლექსიური წინადადებები მსოფლიო მემკვიდრეობის შესწავლის შესახებ“ გაანალიზებულია და განხილულია ახალგაზრდების პერსპექტივები მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის (WCH) შესახებ, ფოკუსირებულია არათანაბარი გლობალური განაწილების სავარაუდო მიზეზები. თვისებრივი კვლევა ეფუძნება ფოკუს ჯგუფებს, რომლებიც ჩატარდა გერმანიის ქვემო საქსონიის სამუალო

სკოლის 43 მოსწავლესთან, რომელთა ასაკი 14-17 წელი იყო (Röll and Meyer; 2020).

კულტურული მემკვიდრეობის გამოყენების შემცირება განათლებაში შედეგად იწვევს, რომ ახალგაზრდები სულ უფრო ნაკლებად აცნობიერებენ საკუთარ კულტურულ იდენტობას (Orphanidou,; Efthymiou,; Panayiotou; 2024).

არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის გადაცემა თავისთავად არაფორმალური განათლების ფორმაა, რომელიც საზოგადოებაში ხდება. შესაბამისად, მას შეუძლია უზრუნველყოს როგორც სასწავლო შინაარსი, ასევე მეთოდები (UNESCO 2019).

მეთოდოლოგია

კვლევა ჩატარდა ქართველი და უცხოელი მეცნიერების სამეცნიერო ნაშრომებიდან მოწოდებული მასალების გამოყენებით.

გამოიყენებულია შემთხვევის ანალიზის თვისებრივი კვლევის მეთოდი, რომელიც საშუალებას აძლევს მკვლევარებს ჩაატარონ კომპლექსური ფენომენების სიღრმისეული კვლევა კონკრეტულ კონტექსტში. კერძოდ, ჩვენ გამოვიყენეთ შემთხვევის ანალიზის ტექნიკა. შემთხვევის ანალიზი, რომელიც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიაა, შეიძლება მოიცავდეს ერთი ან მეტი „შემთხვევითი ანალიზის“ შესწავლას, რომელთა აღწერაც შესაძლებელია მაგალითებით ან გარემოებებით, როგორც პრობლემის ან ფენომენის შესწავლის საშუალება.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, შესწავლილია სოფელი ვარიანი, იაკობ გოგებაშვილის სახლ-მუზეუმი და მისი მიმდებარე ტერიტორიის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა და მისი როლი, როგორც ახალგაზრდების გათვითცნობიერება-განათლებაში, ასევე რეგიონის მდგრად განვითარებაში.

ძირითადი ნაწილი (ანალიზი)

შიდა ქართლი საქართველოს შუაგულში მდებარე რეგიონია. მისი მდებარეობა ხელსაყრელია როგორც სტრატეგიულად, ისე ტურისტული თვალსაზრისით. რეგიონი აერთიანებს მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, მდიდარ კულტურას, ბუნებრივ სილამაზესა და ხალხის ტრადიციულ სტუმართმოყვარეობას. სწორედ ეს ქმნის მის მთავარ ღირსშესანიშნაობას.

ვარიაში მდებარეობს შიდა ქართლში, კერძოდ გორის მუნიციპალიტეტში. ეს არის პატარა, მაგრამ ისტორიულად და ბუნებრივი სიკეთეებით მდიდარი სოფელი. რეგიონი გამოირჩევა შუა საუკუნეების ეკლესიების სიმრავლით, რაც ხაზს უსვამს ქართულ ქრისტიანულ კულტურას. აქ თვალშისაცემია თიხისა და ქვის ნაგებობები, რომლებიც მცირე ზომის არის.

სოფელში მდებარე იაკობ გოგებაშვილის სახლ-მუზეუმი წარმოადგენს მნიშვნელოვან საგანმანათლებლო ცენტრს. სახლ-მუზეუმი წელიწადის ნებისმიერ დროს მასპინძლობს როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოელ ტურისტებს. სტუმრად მისულები მუზეუმში ეცნობიან მწერლის ცხოვრებას, თუ რა გარემოში დაიბადა და აღიზარდა იგი. აქ ახალგაზრდებს ეძლევათ შესაძლებლობა გაეცნონ იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. მუზეუმის ბიბლიოთეკა მოიცავს 6.000 წიგნს, რომელშიც ძირითადად პედაგოგიკაზეა აქცენტები გაკეთებული.

XIX საუკუნეში დიდმა ქართველმა საზოგადო მოღვაწემ და პედაგოგმა იაკობ გოგებაშვილმა, 25 წლის ასაკში დაწერა დედა ენა, რომელიც დღემდე არ კარგავს აქტუალობას, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქართული განათლების სისტემაში და წარმოადგენს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელოვან ელემენტს. ამ უნიკალურ ნაშრომში გამოხატულია მშობლიური ენისა და

ქვეყნის სიყვარული. არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ეროვნული ძეგლის სტატუსი მინიჭებული აქვს: "დედაენა" (ქართული საანბანე სახელმძღვანელოს შედგენის იაკობ გოგებაშვილისეული მეთოდი).

ვარიანიდან რამდენიმე კმ-შია გორის ციხე, რომელიც შუა საუკუნეებშია აშენებული რიყის ქვით. ციხიდან კარგად ჩანს მთელი ქალაქი გორი და შიდა ქართლის ველი. გორში ასევე არის გორის ეთნოგრაფიული მუზეუმი, სადაც ტურისტს ეძლევა საშუალება მეტი გაიგოს რეგიონის ისტორიასა და კულტურის შესახებ.

ვარიანიდან ასევე რამდენიმე კილომეტრშია ტაძარი ატენის სიონი, რომელიც VII-საუკუნის პირველ ნახევარშია აგებული ატენის ხეობაში. იქ ვაზისა და ღვინის კულტურა უძველესი დროიდან არის გავრცელებული.

ვარიანში მოხვედრილი ტურისტი ადგილობრივის თვალით დაინახავს ცხოვრებას: სოფლის, ბუნების, კულტურის ნამდვილ სახეს, რაც არ დარჩება შეუმჩნეველი, რომ მის ფესვებთან მჭიდრო კავშირშია არსებული რეალობა. სოფელი ვარიანი მდინარე ლიახვის ხეობაშია. ვარიანს გარს აკრავს მინდვრები, ტყეები. ტურისტისთვის შესაძლებელია სოფლის ტურის მოწყობა, სადაც გაეცნობა ადგილობრივების მიწათმოქმედებას, მევენახეობას. სუფთა ჰაერი და სასიამოვნო გარემო მათზე დაუფიქრარ შთაბეჭდილებას მოახდენს.

სოფელ ვარიანში სტუმრის მიღება და პატივისცემა სუფრის გაშლით, ადგილობრივი კერძებით და ღვინით ხდება. ძირითადი დღესასწაულებია: შობა, ახალი წელი, აღდგომა. ახალ წელს მეკვლეს ფეხი იყო განმსაზღვრელი ოჯახის კეთილდღეობის და ბარაქის. შიდა ქართლისთვის ასევე დამახასიათებელია მრავალხმიანი სიმღერები.

ბრუტსაბმელი მწვერვალია საქართველოში, რომელიც შიდა ქართლშია და მდებარეობს კავკასიონის მთავარაი

წყალგამყოფი ქედის სამხრეთი ტოტის - ჯავის ქედის დასაწყისში, ზღვის დონიდან 3670 მეტრზე. წარმოადგენს მცირე მყინვარებიან კლდოვან პირამიდას. კალთები შემოსილია ალპური და სუბალპური მდელოებით. იგი ძველი ქართლის საკულტო მწვერვალი იყო. მასზე აღმოჩენილია ხის ნაგებობა, ალბათ განდეგილის თავშესაფარი. ბრუტსაბძელზე პირველი ალპინისტური სვლა 1929 წელს მოეწყო.

ქართლი ერთ-ერთი ყველაზე მრავალფეროვანი რეგიონია ვაზის ტრადიციულად გავრცელებული ჯიშების მიხედვით (100-ზე მეტ ჯიშს ვხვდებით). შიდა ქართლში უმეტესად კავკასიონის სამხრეთ ფერდები და თრიალეთის გაშლილი ველები გვამღევს საუკეთესო ღვინოებს. საყოველთაოდ ცნობილი საღვინე ჯიშების, ჩინურისა და გორული მწვანის გარდა, განსაკუთრებით გამოსაყოფია თავკვერი და შავკაპიტო, რომლებიც კომუნისტების პერიოდში თითქმის დავიწყებული იყო, აგრეთვე, თეთრი ბუდეშური, მეჯვრისხევის საფერავი, ჭყაპა, ბუზა, ჯვარი, შაბა, მუხათმწვანე და სხვა მრავალი.

რეგიონში არსებული ისტორიული ძეგლები, როგორცაა გორის ციხე და ატენის სიონი, აძლიერებს ტურისტულ პოტენციალს. თუმცა, მხოლოდ მატერიალური ძეგლები არ არის საკმარისი - ტურისტებისთვის განსაკუთრებულად მიმზიდველია ადგილობრივი ცხოვრების წესი, ტრადიციები და კულტურული გამოცდილება.

არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელოვანი კომპონენტებია:

- ქართული სუფრის ტრადიცია და სტუმართმოყვარეობა
- მრავალხმიანი სიმღერა
- სოფლის მეურნეობის ტრადიციული მეთოდები
- მევენახეობა და ღვინის კულტურა

- ცხენოსნობის ტრადიციები

ეს ელემენტები აქტიურად გამოიყენება ტურიზმის განვითარებაში, განსაკუთრებით აგრო- და ეკოტურიზმის მიმართულებით. მაგალითად, სოფელ ვარიანში არსებული ტურისტული სივრცეები, როგორცაა რანჩო, ვიზიტორებს სთავაზობს ავთენტურ გამოცდილებას - სოფლის ცხოვრებაში მონაწილეობას, ცხენოსნობას, ადგილობრივი კერძებისა და ღვინის დაგემოვნებას.

სოფელ ვარიანში რანჩოს მშენებლობა განაპირობა სოფლის უნიკალურმა გარემომ, კლიმატმა, ისტორიულ ძეგლებთან სიახლოვემ, ტურისტებისთვის ავთენტური ქართული სოფლის ცხოვრებამ, სტუმართმოყვარეობამ და დასვენების მრავალფეროვანი შესაძლებლობების ერთ სივრცეში შეთავაზების საშუალებამ.

სოფელი ვარიანი გამოირჩევა სუფთა წყლების სიუხვით. შესაბამისად რესურსების სწორად გამოყენების მიზნით ადგილობრივმა მოსახლეობამ ააშენა თევზსაშენი გუბურები სადაც აქტუალური გახდა თევზჭერა.

რანჩო ვარიანში ცხენები არამხოლოდ გასართობი აქტივობების ნაწილია, არამედ სოფლის ცხოვრების, თავისუფლებისა და ბუნებასთან კავშირის სიმბოლოც. სტუმრებს შეუძლიათ ცხენზე ჯირითი როგორც დამწყებებისთვის, ისე გამოცდილებისთვის. ცხენებით სეირნობა შესაძლებელია მდინარის პირას, ტყის ბილიკებზე, ველებზე, რაც განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას ტოვებს. ცხენებთან ურთიერთობა ადამიანს ეხმარება განტვირთვასა და ბუნებასთან ახლო კონტაქტში. აქვე ხდება ისტორიების გაზიარება ქართული ტრადიციული ცხენოსნობის შესახებ, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ქვეყნის კულტურის ნაწილი იყო.

რანჩო ვარიანში შესაძლებელია საქმიანი შეხვედრების ორგანიზება. სივრცე გამორჩეულია ბუნების ფონითა და

სიმშვიდით, რაც საქმიანი გარემოსთვის კომფორტულია. აქ შეგიძლიათ დაგეგმოთ მცირე ზომის კონფერენცია, სამუშაო შეხვედრა ან გუნდური ღონისძიება. ადგილზე ხელმისაწვდომია: ღია და დახურული სივრცეები შეხვედრებისთვის; კომფორტული ინფრასტრუქტურა და ტექნიკური რესურსები (ინტერნეტი, საჭირო ინვენტარი); კაფე-რესტორნის მომსახურება.

ამ პროცესში ახალგაზრდების ჩართულობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ისინი იღებენ როგორც თეორიულ, ასევე პრაქტიკულ ცოდნას, ეუფლებიან ტრადიციულ საქმიანობებს და მონაწილეობენ ტურისტულ სერვისებში. ეს ხელს უწყობს მათი პროფესიული უნარების განვითარებას და ზრდის დასაქმების შესაძლებლობებს.

ასევე აღსანიშნავია, რომ მსგავსი ტიპის ტურიზმი ემყარება მდგრადობის პრინციპებს - ადგილობრივი რესურსების გონივრულ გამოყენებას, გარემოს დაცვას და კულტურული იდენტობის შენარჩუნებას.

დასკვნა

სოფელ ვარიანის მაგალითი ცხადყოფს, რომ არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს როგორც განათლებაში, ისე ტურიზმის მდგრად განვითარებაში. იგი წარმოადგენს:

- ახალგაზრდების განათლების ეფექტურ საშუალებას
- ტურიზმის განვითარების მნიშვნელოვან რესურსს
- ადგილობრივი ეკონომიკის გაძლიერების საფუძველს
- კულტურული იდენტობის შენარჩუნების მექანიზმს

არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ სწავლისას მოსწავლეები სწავლობენ საკუთარი ცოცხალი მემკვიდრეობის, ასევე სხვების ცოცხალი მემკვიდრეობის პატივისცემას და მასზე ფიქრს. მოსწავლეებს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის შესწავლა სხვადასხვა საგნებში ინტეგრირებისას შეუძლიათ.

მიუხედავად იმისა, რომ ყველა მიდგომას აქვს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის გადაცემის გაძლიერების პოტენციალი, ზოგიერთ შემთხვევაში, ყურადღება შეიძლება გამახვილდეს კონკრეტული უნარების ან ცოდნის გადაცემაზე, როგორცაა კლასგარეშე აქტივობა, სადაც ტრადიციულ ინსტრუმენტებზე დაკვრა ისწავლება.

არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ინტეგრაცია საგანმანათლებლო და ტურისტულ პროცესებში ქმნის შესაძლებლობას, რომ განვითარება იყოს არა მხოლოდ ეკონომიკურად ეფექტური, არამედ კულტურულად მდგრადიც. ამიტომ მნიშვნელოვანია:

- ტრადიციების დაცვა და გადაცემა მომავალ თაობებზე
- ახალგაზრდების აქტიური ჩართვა კულტურულ და ტურისტულ საქმიანობაში
- სახელმწიფოსა და ადგილობრივი საზოგადოების თანამშრომლობა

შიდა ქართლი და სოფელი ვარიანი წარმოადგენს წარმატებულ მაგალითს იმისა, თუ როგორ შეიძლება კულტურული მემკვიდრეობის გამოყენება განათლებისა და ტურიზმის ჰარმონიული განვითარებისათვის.

Intangible Cultural Heritage for Youth Education and Sustainable Tourism Development

Maia Meladze PhD, Associated Professor
Grigol Robakidze University
Lela Beruashvili, College “kavkasioni”

Abstract

In 2003, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), at the 32nd session of its General Conference, adopted the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.

One of the primary goals of sustainable tourism is to preserve natural ecosystems and cultural heritage sites for future generations to enjoy. Cultural tourism can become a force for positive social and environmental change, benefiting both the younger generation and the local communities they visit.

Shida Kartli is a region located in the heart of Georgia. Its location is favorable both strategically and from a tourist point of view. The region combines centuries-old history, rich culture, natural beauty and traditional hospitality of people. This is what makes its main attraction.

The article examines the intangible cultural heritage of the village of Variani and its surrounding area and its role in both the awareness and education of young people and the sustainable development of the region.

Key Words: Intangible Cultural Heritage; Youth Education; Tourism; Sustainable Development; Shida Kartli;

ლიტერატურა

1. გორის მუნიციპალიტეტი. Official website.
<https://gori.gov.ge>
2. კონვენცია არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ
<https://www.heritagesites.ge/uploads/files/5b8674db50eb1.pdf>
3. კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო
<https://www.heritagesites.ge/ka>
<https://www.heritagesites.ge/ka/files/100>
4. საქართველოს კულტურის სამინისტრო.
არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ეროვნული რეესტრი. <https://culture.gov.ge>
5. საქართველოს ეროვნული ტურიზმის ადმინისტრაცია.
Tourism Strategy of Georgia. <https://gnta.ge>

6. Achille, C.; Fiorillo, F. *Teaching and Learning of Cultural Heritage: Engaging Education, Professional Training, and Experimental Activities*. *Heritage* 2022, 5, 2565–2593.
<https://doi.org/10.3390/heritage5030134>
7. Madgin, R., Webb, D., Ruiz, P., & Snelson, T. (2016). *Engaging youth in cultural heritage: time, place and communication (Version 1)*. University of Sussex.
<https://hdl.handle.net/10779/uos.23426996.v1>
8. [Mirsaidov M.](#) (2023) *The role of cultural heritage in education of youth*; [ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal](#) 13(7):55-58 DOI:[10.5958/2249-7137.2023.00070.8](#)
9. Verena Röhl and Christiane Meyer (2020) *Young People's Perceptions of World Cultural Heritage: Suggestions for a Critical and Reflexive World Heritage Education*; *Sustainability* 2020, 12, 8640; <https://doi:10.3390/su12208640>
10. Orphanidou, Y.; Efthymiou, L.; Panayiotou, G. (2024) *Cultural Heritage for Sustainable Education Amidst Digitalisation*. *Sustainability* 2024, 16, 1540.
<https://doi.org/10.3390/su16041540>
11. UNESCO (2019) *Living Heritage and Education - THE CONVENTION FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE*
12. UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.
<https://ich.unesco.org/en/convention>
13. UNESCO. *Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development*.
<https://ich.unesco.org>